

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

проректор з науково-педагогічної роботи

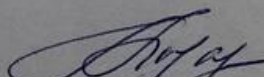
Карина НЕМАШКАЛО

Управління трудовим потенціалом

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань **05 "Соціальні та поведінкові науки"**
Спеціальність **051 "Економіка"**
Освітній рівень **перший (бакалаврський)**
Освітня програма **Соціоекономіка та управління персоналом**

Вид дисципліни **обов'язкова**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Завідувач кафедри
соціальної економіки **Галина НАЗАРОВА**

**Харків
2022**

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри соціальної економіки
Протокол № 1 від 07.09.2022 р.

Розробники:

Іванісов Олег Вікторович, к.е.н., доцент кафедри соціальної економіки

Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

Анотація навчальної дисципліни

Трудовий потенціал як об'єкт управління є важливим чинником суспільного розвитку. Управління трудовим потенціалом на сучасному етапі розвитку передбачає визначення нових методів і форм регулювання процесів ефективного формування, розподілу і використання трудового потенціалу на макрорівні і на рівні підприємств. Удосконалення управління трудовим потенціалом потребує розгляду проблем розвитку ринку праці, створення правового, науково-методичного і ресурсного забезпечення використання трудового потенціалу, управління демографічними процесами, формування загальноосвітнього і професійного рівня трудового потенціалу та умов ефективного їх використання. Це окреслює важливість питань управління трудовим потенціалом як теоретичних знань, опрацювання студентами заходів вдосконалення системи управління трудовим потенціалом, регулювання зайнятості, планування ресурсів праці, підвищення ефективності використання трудового потенціалу. Створення ефективного механізму управління трудовим потенціалом є важливою складовою структурної трансформації економіки, що обумовило актуальність розробки і впровадження навчальної дисципліни в програму підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 "Економіка" за освітньою програмою "Соціоекономіка та управління персоналом".

Навчальна дисципліна "Управління трудовим потенціалом" належить до обов'язкових навчальних дисциплін професійного циклу.

Метою навчальної дисципліни є формування системи знань і навичок з теорії та практики регулювання процесів формування, відтворення, використання та розвитку трудового потенціалу.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	3
Семестр	6
Кількість кредитів ECTS	4
Форма підсумкового контролю	Залік

Структурно-логічна схема вивчення дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
Українська мова (за професійним спрямуванням)	Управління персоналом
Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	Ринок праці
Соціальна та економічна історія України	Трудове право
Організація праці	Соціальна політика
Мікроекономіка	Іноземна мова академічної та професійної комунікації
Макроекономіка	Комплексний тренінг «Кращі практики HR-менеджменту»
Демографія	
Економіка праці	
Статистика	
Нормування праці	
Прикладна математика	
Людський розвиток	

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації	РН 5. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для розуміння логіки прийняття господарчих рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади).
СК11. Здатність використовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування економічних рішень.	
СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.	
СК17. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології для аналізу трудових показників, реалізації кращих HR-практик та підвищення ефективності управління персоналом	
ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	РН6. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у сфері економічної діяльності.
ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.	
СК10. Навички використання сучасних джерел економічної, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.	
СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.	
СК8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері регулювання економічних та соціально-трудових відносин.	
СК15. Здатність визначати соціально-економічну ефективність організації праці, регулювання соціально-трудових процесів та ринку праці, людського розвитку, мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.	
ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	РН10. Проводити аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, визначати функціональні сфери, розраховувати відповідні показники які характеризують результативність їх діяльності.
ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.	
	РН11. Вміти аналізувати процеси державного та ринкового регулювання соціально-економічних і трудових відносин.
	РН12. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

СК2. Здатність використовувати нормативні та правові акти, що регламентують професійну діяльність.	
СК11. Здатність використовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування економічних рішень	
СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.	
СК15. Здатність визначати соціально-економічну ефективність організації праці, регулювання соціально-трудоових процесів та ринку праці, людського розвитку, мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.	
ЗК8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.	РН15. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.
СК11. Здатність використовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування економічних рішень.	
СК16. Здатність використовувати знання, уміння й практичні навички в галузі економіки праці та соціально-трудоових відносин, нормування та організації праці для підвищення ефективності управління персоналом підприємства	
ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.	РН16. Розуміти зміст, структуру і висновки наукових та аналітичних текстів з економіки.
СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних та прикладних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.	
СК10. Навички використання сучасних джерел економічної, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.	
СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.	РН17. Виконувати міждисциплінарний аналіз соціально-економічних явищ і проблем в одній або декількох професійних сферах з врахуванням ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.
СК15. Здатність визначати соціально-економічну ефективність організації праці, регулювання соціально-трудоових процесів та ринку праці, людського розвитку, мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.	

СК15. Здатність визначати соціально-економічну ефективність організації праці, регулювання соціально-трудова процесів та ринку праці, людського розвитку, мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.	РН18. Використовувати нормативні та правові акти, що регламентують професійну діяльність.
СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.	РН21. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик економічних систем різного рівня, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.
ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.	РН22. Демонструвати гнучкість та адаптивність у нових ситуаціях, у роботі із новими об'єктами, та у невизначених умовах.
СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.	РН23. Показувати навички самостійної роботи, виявляти критичність та самокритичність.
ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.	РН24. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та свідомо на основі етичних принципів, цінувати та поважати культурне різноманіття, індивідуальні відмінності людей.
ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.	РН25. Використовувати знання щодо організації та економіки праці, забезпечення людського розвитку, регулювання ринку праці, формування і розвитку трудового потенціалу в управлінні соціально-трудова сферою на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.
СК15. Здатність визначати соціально-економічну ефективність організації праці, регулювання соціально-трудова процесів та ринку праці, людського розвитку, мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях.	

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти та основні категорії управління трудовим потенціалом

Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни

1.1. Необхідність вивчення дисципліни "Управління трудовим потенціалом". Зміст сучасної науки управління трудовим потенціалом. Механізм управління трудовим потенціалом. Предмет та методи дисципліни "Управління трудовим потенціалом". Завдання і структура дисципліни. Визначення поняття управління трудовим потенціалом. Система управління трудовим потенціалом. Комплекс категорій системи управління трудовим потенціалом. Значення понять ресурс, труд, управління та трудовий потенціал. Особисті риси трудового потенціалу. Історія виникнення теорії управління. Управлінське рішення. Система процесу управління.

1.2. Місце і роль науки "Управління трудовим потенціалом" серед інших наук. Управління трудовим потенціалом як сфера практичної діяльності. Управління трудовим потенціалом в

системі управління економікою. Мета управління трудовим потенціалом. Об'єкт і предмет управління трудовим потенціалом. Завдання і напрямки реалізації управління трудовим потенціалом на державному рівні.

Тема 2. Населення як природна основа формування трудового потенціалу

2.1. *Населення як демографічна категорія.* Населення як елемент продуктивних сил і носій виробничих відносин. Населення як суб'єкт соціально-економічних відносин.

2.2. *Характеристика якісного та кількісного складу населення.* Зайнятість. Якість населення. Структура населення в демографічній статистиці. Постійне, наявне і юридичне населення. Віково-статева структура населення. Населення у до робочому, робочому і після робочому віці. Визначення працездатності. Різновиди працездатності. Загальна працездатність. Професійна працездатність. Обмежена працездатність.

2.3. *Працездатне населення України.* Економічно активне й економічно-неактивне населення. Визначення економічної активності.

Тема 3. Регулювання демографічних і міграційних процесів

3.1. *Демографічна інформація.* Методи формування демографічної інформації. Перепис населення. Вибіркові і спеціальні демографічні обстеження. Поточний облік населення.

3.2. *Природний рух населення і його показники.* Абсолютні та відносні показники природного руху населення.

3.3. *Механічний рух населення.* Суть і причини міграції. Види міграції. Зовнішня та внутрішня міграція. Незворотна, тимчасова, сезонна та маятникова міграція. Суспільно організована та неорганізована міграція. Добровільна та недобровільна міграція. Наслідки міграції. Показники міграції населення. Характеристика населення.

3.4. *Відтворення населення.* Фактори впливу на процес відтворення населення.

3.5. *Державна демографічна політика.* Аналіз сучасної демографічної ситуації в Україні. Визначення державної демографічної політики, її об'єктів і складових елементів. Активна і пасивна демографічна політика. Регулювання демографічних процесів. Важелі регулювання демографічних процесів. Економічні важелі. Адміністративно – правові важелі. Основні сфери державної демографічної політики. Сфера охорони здоров'я. Сфера народжуваності. Сфера поліпшення становища жінок і соціальна підтримка родин. Сфера міграції населення. Міграційна політика. Механізм регулювання міграції.

Тема 4. Трудовий потенціал суспільства

4.1. *Основні показники оцінки трудового потенціалу суспільства.* Категорії, що визначають ресурси праці. Людські ресурси, трудові ресурси, робоча сила, трудовий потенціал і людський капітал. Поняття трудові ресурси. Соціально-економічний і обліково-статистичний зміст трудових ресурсів. Сутність поняття працездатність. Працездатний вік. Структурний склад трудових ресурсів. Структура трудових ресурсів. Трудові ресурси як об'єкт управління.

4.2. *Трудовий потенціал суспільства як соціально-економічна категорія.* Трудовий потенціал індивідуума. Структурна форма прояву трудового потенціалу. Формування трудового потенціалу. Фактори, що визначають трудовий потенціал. Показники визначення трудового потенціалу. Визначення кількості трудового потенціалу. Визначення якості трудового потенціалу. Відтворення трудового потенціалу. Трудові ресурси України, характеристика та структура. Баланс трудових ресурсів України, тенденції розвитку. Прогнозування трудових ресурсів України.

Тема 5. Система управління трудовим потенціалом

5.1. Теоретичні основи управління трудовим потенціалом як системи. Система управління. Функції управління. Виробничо-технологічна структура господарства. Інституціональна структура економіки. Соціальна структура суспільства. Система управління Анрі Файоля. Мета управління трудовим потенціалом. Об'єкт і суб'єкт управління трудовим потенціалом.

5.2. Елементи державної системи управління трудовим потенціалом. Підсистема формування робочої сили. Підсистема управління процесом розподілу трудових ресурсів. Підсистема управління використанням робочої сили. Цілі, завдання і функції управління трудовим потенціалом. Організаційний і функціональний аспект державної системи управління трудовим потенціалом

5.3. Структура системи управління трудовим потенціалом. Історичний розвиток структури органів управління трудовим потенціалом. Структура державних, регіональних і галузевих органів управління трудовим потенціалом. Загальні органи управління. Органи спеціального управління й органи галузевої компетенції. Законодавча база управління трудовим потенціалом. Виконавча влада управління трудовим потенціалом. Судові органи управління трудовим потенціалом. Науково-дослідні установи та їх роль в інформаційному і нормативно-правовому забезпеченні управління трудовим потенціалом.

Тема 6. Забезпечення системи управління трудовим потенціалом

6.1. Нормативно-правова база управління трудовим потенціалом, порядок її розробки, затвердження та перегляду. Норми права. Імперативні та диспозитивні нормативно-правові акти. Механізм правового регулювання соціально-трудових відносин. Роль правового забезпечення системи управління трудовим потенціалом.

6.2. Система нормативно-правових актів, що регулюють управління трудовим потенціалом. Основні законодавчі акти у сфері праці. Основні положення Конституції України. Кодекс законів про працю. Основні трудові права працівників. Рівність трудових прав громадян. Регулювання трудових відносин. Закон України "Про зайнятість населення". Визначення зайнятості населення. Державні гарантії права на вибір професії. Закон України "Про колективні договори та угоди". "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)" та ін. Науково-методичне обслуговування процесів управління і використання трудового потенціалу. Нормативно-методичне забезпечення системи управління трудовим потенціалом. Документи організаційно-методичного та методичного характеру.

Тема 7. Ринок праці в системі управління трудовим потенціалом

7.1. Ринок праці як підсистема ринкової економіки: особливості та відмінності від інших ринків. Сутність категорій "ринок праці" та "ринок трудових ресурсів". Зв'язок ринку праці з іншими типами ринку. Специфічність ринку праці. Функції і види ринку праці. Поточний ринок праці. Роль ринку праці як інструменту включення робочої сили в суспільне виробництво. Суб'єкти ринку праці. Ринок трудових ресурсів. Ринок праці як ринок особливого виду.

7.2. Регулятори ринку праці. Конкуренція на ринку праці, її види і роль в ринковій економіці.

7.3. Складові частини ринку праці. Характеристика ринку праці України. Структура ринку праці. Регіональний та національний ринок праці. Первинний і вторинний ринок праці. Функції ринку праці. Суспільний поділ праці. Інформаційна функція. Посередницька функція. Відтворювальна функція. Стимуляційна функція. Оздоровча функція. Регулятивна функція. Умови ефективного функціонування і тенденції розвитку.

Тема 8. Планування і прогнозування трудових ресурсів

8.1. *Суть і значення планування і прогнозування трудових ресурсів для поступального розвитку суспільства. Основні завдання планування. Методи планування і прогнозування трудових ресурсів. Метод екстраполяції. Нормативний метод. Метод послідовних наближень. Компонентний метод. Етапи прогнозування трудових ресурсів.*

8.2. *Система балансів трудових ресурсів. Баланс ринку праці. Річний баланс наявності та розподілу фахівців з вищою освітою. Побудова схеми балансу трудових ресурсів, його зміст.*

8.3. *Етапи та методика планування й прогнозування трудових ресурсів. Міжгалузевий баланс затрат суспільної праці. Зведений баланс трудових ресурсів. Часткові баланси трудових ресурсів. Баланс ринку праці, його сутність, порядок і методи розробки. Методика проведення балансових розрахунків. Прогнозування чисельності і складу трудових ресурсів. Планування зайнятості працездатного населення та забезпечення потреб народного господарства в робочій силі. Оптимізація пропорцій розподілу трудових ресурсів за галузями народного господарства, територіями та основними видами діяльності. Прогнозування чисельності населення і складу трудових ресурсів. Демографічний прогноз. Соціально-економічний прогноз. Світовий досвід планування та прогнозування трудових ресурсів.*

Тема 9. Макроекономічні аспекти регулювання зайнятості трудових ресурсів

9.1. *Основні напрями регулювання зайнятості трудових ресурсів. Зайнятість і безробіття як соціально-економічні явища. Поняття і функції зайнятості. Сутність категорії "зайняте населення". Поняття ефективної зайнятості. Види і форми зайнятості. Сутність категорії безробіття. Види безробіття. Шляхи зниження рівня безробіття.*

9.2. *Державне регулювання зайнятості в Україні. Механізм управління зайнятістю населення. Державна політика зайнятості, її зміст, принципи, методи реалізації. Активна і пасивна політика держави у сфері зайнятості. Суб'єктивні та об'єктивні чинники зайнятості. Механізм регулювання зайнятості населення. Методи впливу на попит, пропозицію і ціну робочої сили на макрорівні. Державна і регіональні програми зайнятості: призначення, структура, зміст. Порядок формування, організація виконання програм зайнятості. Програма зайнятості на базовому і територіальному рівнях. Зарубіжний досвід реалізації державної політики зайнятості. Оцінка ефективності політики зайнятості в Україні.*

Тема 10. Формування загальноосвітнього та кваліфікаційного рівня трудового потенціалу

10.1. *Завдання управління з формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу. Роль кваліфікованих кадрів у сучасному виробництві. Поняття та основні показники загальноосвітнього і професійного рівня. Закономірності розвитку системи трудового потенціалу. Управління формуванням якості трудового потенціалу. Напрямки щодо вдосконалення якості трудового потенціалу. Конкурентоспроможність робочої сили і професійна мобільність людини на ринку праці. Чинники мобільності.*

10.2. *Система професійної підготовки трудових ресурсів в Україні. Зміст, принципи та структура загальної і професійної освіти в Україні. Навчальні заклади різних форм власності. Освітні рівні України.*

10.3. *Організація підготовки й підвищення кваліфікації кадрів робітничих професій. Функції та структура державної системи загальної та професійної освіти. Роль навчальних закладів альтернативних форм власності. Організаційні форми та соціально-економічні важелі заохочення перепідготовки, набуття другої освіти та підвищення кваліфікації. Організація перепідготовки працюючих і безробітних. Система підвищення кваліфікації.*

10.4. *Зарубіжний досвід формування професійного рівня трудового потенціалу.*

Змістовий модуль 2. Основні напрямки управління трудовим потенціалом

Тема 11. Людський капітал – домінуючий чинник соціально-економічного розвитку суспільства

11.1. Сутність людського капіталу. Мікро та макроекономічні рівні поняття "людський капітал". Теорія людського капіталу.

11.2. Людський капітал як складова інтелектуального капіталу. Управління людським капіталом організації. Методи оцінки ефективності використання людського капіталу.

11.3. Ефективність використання людського капіталу.

Тема 12. Людський розвиток

12.1. Концепція людського розвитку. Основні складові людського розвитку.

12.2. Умови формування людського розвитку. Вимірювання людського розвитку.

12.3. Основні напрями людського розвитку на сучасному етапі. Перспективи людського розвитку в умовах ринкових відносин.

12.4. Стан людського розвитку в Україні. Індекс людського розвитку. Шляхи підвищення рівня людського розвитку України.

Тема 13. Мотивація економічної активності населення

13.1. Поняття мотивації. Змістовні теорії мотивації. Процесуальні теорії мотивації. Класифікація мотивації. Класифікація мотивів.

13.2. Мотивація економічної активності населення як складова системи управління трудовим потенціалом. Визначення поняття "потреби" як стану, завдяки якому координуються напрями діяльності, поведінка, мислення, воля і почуття працівників. Класифікація потреб. Визначення потреб суспільства і потреб населення. Створення умов трудової ситуації, що передбачає вплив на поведінку працівника за допомогою потреб, інтересів, бажань і цілей.

13.3. Форми та методи матеріальної і нематеріальної мотивації економічної активності працівників. Мотиви матеріального порядку. Мотиви нематеріального порядку. Стимули як інструменти, що викликають дію певних мотивів. Класифікація стимулів.

Тема 14. Доходи населення і рівень життя

14.1. Теоретичні аспекти регулювання трудового потенціалу в умовах ринкової економіки. Види доходів, економічні закони, що регулюють їх розподіл. Принципи розподілу доходів за максимальною продуктивністю праці. Основні джерела особистих доходів. Трудова діяльність персоналу. Підприємницька діяльність. Власність. Засоби держави і підприємств. Особисті підсобні господарства. Заробітна плата як основна форма трудових доходів. Сутність, функції і принципи заробітної плати. Закон України "Про оплату праці". Класифікація заробітної плати. Формування заробітної плати в умовах ринку. Споживна, природна і ринкова вартість робочої сили. Економічні теорії вартості та формування заробітної плати. Заробітна плата як ціна робочої сили. Вплив конкуренції на ринку праці на рівень заробітної плати. Гнучкість заробітної плати. Взаємозв'язок цін, заробітної плати і зайнятості. Заробітна плата і безробіття. Класичні та сучасні погляди на проблему регулювання заробітної плати. Регулювання заробітної плати і зайнятості.

14.2. Соціально-економічні аспекти праці. Економічна роль держави в умовах ринку та її функції: ефективності, справедливості, стабільності. Принципи державного регулювання трудових доходів. Державне регулювання заробітної плати. Економічний ефект мінімуму заробітної плати. Законодавство про оплату праці в Україні.

Тема 15. Суспільна організація праці в системі управління трудовим потенціалом

15.1. Теоретичні основи й об'єктивні передумови суспільної організації праці. Соціально-трудова відносина та їх суб'єкти. Основні соціальні сили суспільства і необхідність узгодження їх дій у сфері соціально-трудова відносин. Регулювання соціально-трудова відносин. Сутність соціального партнерства та його роль у регулюванні соціально-трудова відносин і використанні трудових відносин. Принципи, функції та напрямки соціального партнерства. Складові системи соціального партнерства та механізм її функціонування. Державні функції щодо соціального партнерства. Функції роботодавця. Рівні регулювання соціально-трудова відносин. Порядок ведення переговорів на національному рівні та укладання генеральної угоди. Закон України "Про колективні договори та угоди". Структура і зміст генеральної угоди.

15.2. Суб'єкти соціального партнерства. Суб'єкти і порядок проведення переговорів на галузевому (територіально-галузевому) рівні. Зміст галузевих і регіональних угод,

15.3. Регулювання соціально-трудова відносин. Соціальне партнерство на виробничому рівні.

15.4. Система колективно-договірною регулювання соціально-трудова відносин. Колективний договір як основний нормативний акт регулювання трудових відносин на рівні підприємства (організації). Зміст колективно-договірних угод. Національна рада соціального партнерства.

15.5. Зарубіжний досвід соціального партнерства. Досвід застосування принципів соціального партнерства в країнах з розвинутою ринковою економікою. Правові та організаційні проблеми становлення системи соціального партнерства в Україні.

Тема 16. Соціальна політика в системі управління трудовим потенціалом

16.1. Роль та зміст соціальної політики в системі управління трудовим потенціалом. Зміст соціальної політики на етапі переходу до ринкової економіки та завдання державної соціальної політики. Суб'єкти соціальної політики. Мета соціальної політики. Головні завдання соціальної політики. Соціальний моніторинг та принципи соціальної політики. Сучасні напрямки соціальної політики в Україні. Соціальний захист населення як елемент соціальної політики. Зміст процесу соціального захисту населення. Принципи побудови системи соціального захисту. Адресність соціальної допомоги. Роль суспільних фондів споживання. Зміст процесу соціального страхування. Форми соціального страхування населення в нових економічних умовах. Бюджетно-страхова система фінансування охорони здоров'я і впровадження страхової медицини. Система пенсійного забезпечення.

16.2. Перспективи розвитку соціальної політики в Україні з урахуванням світового досвіду. Закордонний досвід формування соціальної політики.

Тема 17. Трудові конфлікти та методи їх розв'язання

17.1. Поняття та види конфліктів. Типи трудових конфліктів. Мотиваційний конфлікт. Комунікаційний конфлікт. Влада і безвладдя. Внутрішньоособистий конфлікт. Міжособистий конфлікт. Конфлікт між особистістю і групою. Між груповий конфлікт.

17.2. Причини виникнення конфліктів. Фактори виникнення трудових конфліктів в умовах ринкових економічних відносин. Економічні фактори. Соціальні фактори. Розподіл ресурсів. Взаємозалежність завдань. Розбіжність з метою. Розбіжність в уявленнях і цінностях. Розбіжність у манері поведінки і цінностях. Незадовільні комунікації. Суб'єкти і предмет трудових конфліктів. Функції трудових конфліктів.

17.3. Методи управління конфліктами. Нормативно-правова база розв'язання трудових конфліктів в Україні. Роль примирних процедур при розв'язанні трудових конфліктів і механізм

їх реалізації. Методи і засоби запобігання трудових конфліктів. Визначення загально організаційних комплексних цілей. Роз'яснення вимог до роботи. Координаційні та інтеграційні механізми. Структура системи винагород.

17.4. *Використання примирних процедур при розв'язанні трудових конфліктів.* Примирні процедури при розв'язанні трудових конфліктів.

Тема 18. Міжнародне співробітництво в управлінні трудовим потенціалом

18.1. *Розвиток міжнародної міграції робочої сили як форма економічних відносин.* Вплив міжнародної міграції на управління трудовим потенціалом.

18.2. *Вплив міжнародної економічної інтеграції на процеси управління трудовим потенціалом.* Сутність міжнародної економічної інтеграції. Створення єдиного ринку праці в країнах Європейського економічного співробітництва. Специфіка діяльності Ради Європи. Участь України в європейських і світових структурах.

18.3. *Міжнародна організація праці (МОП).* Її цілі, завдання, функції, структура та основні напрямки діяльності. Конвенції і рекомендації МОП з питань використання трудового потенціалу і соціального захисту населення. Глобалізація світової економіки та рекомендації МОП з урегулювання системи управління трудовим потенціалом.

Тема 19. Зарубіжний досвід управління трудовим потенціалом

19.1. *Зарубіжний досвід реалізації державної програми зайнятості.* Зарубіжний досвід регулювання зайнятості в галузях матеріального та нематеріального сектору. Активні програми зайнятості. Пасивні програми зайнятості.

19.2. *Світовий досвід планування та прогнозування трудового потенціалу.* Американська модель планування та прогнозування трудового потенціалу. Скандинавська модель планування та прогнозування трудового потенціалу. Італійська модель планування та прогнозування трудового потенціалу.

19.3. *Зарубіжний досвід формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу.* Формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу у Великій Британії. Формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу у країнах Заходу.

Тема 20. Ефективність використання трудового потенціалу

20.1. *Показники та критерії ефективності використання трудового потенціалу.* Теоретичні основи ефективності господарства. Поняття, показники і критерії економічної та соціальної ефективності використання трудового потенціалу.

20.2. *Механізм мотивації до праці.* Умови і чинники підвищення ефективності використання трудового потенціалу суспільства. Матеріально-технічні чинники. Організаційно-економічні чинники. Соціально-економічні чинники. Демоекономічні чинники. Методичні основи класифікації резервів ефективності використання трудового потенціалу.

20.3. *Заробітна плата в системі управління ефективністю праці.* Регулювання ефективного використання праці. Механізм регулювання ефективності праці. Механізм мотивації до ефективної праці.

20.4. *Механізм регулювання ефективного використання трудового потенціалу.* Сучасний рівень ефективності використання трудового потенціалу України. Види резервів та їх класифікація. Шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу України.

Перелік та зміст лекційних та практичних занять у повному обсязі представлено у рейтинг-плані навчальної дисципліни.

Методи навчання та викладання

Під час вивчення дисципліни застосовуються такі методи навчання, спрямовані на активізацію та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, як: проблемні лекції, дискусії, презентації, робота в малих групах, міні-лекції, ділові ігри, міні-тренінги.

Під час вивчення теми 6 студенти слухають міні-лекцію на тему “Нормативно-методичне забезпечення системи управління трудовим потенціалом”. При вивченні теми 10 пропонується проблемна лекція на тему “Проблеми та перспективи формування ефективної системи освіти в Україні” та міні лекція “Закордонний досвід функціонування системи освіти”. Семінарське заняття проводиться у формі дискусії. Робота в малих групах з підготовкою презентацій застосовується при вивченні тем 2 - 4. Опановуючи тему 17, студенти приймають участь у діловій грі та міні-тренінгу.

Порядок оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів вивчення навчальної дисципліни "Управління трудовим потенціалом" здійснюється за накопичувальною (100-бальною) системою оцінювання.

Оцінювання здійснюється за такими видами контролю: поточний контроль, що відбувається протягом семестру під час проведення лекційних, практичних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту отримати залік – 60 балів); підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі заліку. Залік виставляється як загальна сума балів, набраних за результатами поточного контролю.

Поточний контроль включає оцінювання роботи студентів під час:
практичних та семінарських занять:

тестування (проводиться 4 рази за семестр). Тест по темам, як першого, так і другого змістовних модулів оцінюється максимум у 7 балів за умови правильного виконання студентом усіх тестових завдань. Тест містить 10 питань, кожне з яких оцінюється у 0,7 бали. Загальна кількість балів за тестування – 28,0;

поточні контрольні роботи (проводяться 2 рази за семестр). Контрольна робота складається з 4 практичних завдань, кожне завдання оцінюється максимум у 3 бали. Максимальна оцінка за контрольну роботу складає 12 балів. Загальна кількість балів за контрольні роботи – 24,0;

протягом семестру студенти пишуть 2 колоквіуми. Максимальна оцінка за кожен з колоквіумів 17 балів. Максимальна кількість балів за обидва колоквіуми – 34. Перший колоквіум включає теми 1 – 10, а другий колоквіум – теми 11 – 20. Структура колоквіуму: 34 тестових завдань, кожна вірна відповідь на тест складає 0,5 бали;

написання та захист наукової статті оцінюється максимум у 14 балів.

самостійної роботи:

підготовка презентацій за темами для самостійного вивчення (оцінюється, як додаткові бали).

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є такі: глибина і міцність знань відповідно до базових понять, рівень мислення; уміння систематизувати знання за окремими темами; уміння робити обґрунтовані висновки, володіти категорійним апаратом, навичками та прийомами виконання практичних завдань; уміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію, обробку та аналіз; самореалізація на практичних заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів із навчальної дисципліни здійснюється на підставі сумування оцінок за всі види контролю, які мали місце протягом семестру.

Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль (а отже і залік) упродовж семестру – 60 та максимально можлива кількість балів – 100.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у залікову «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни. Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведено в таблиці «Шкала оцінювання: національна та ЄКТС».

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано

Форми оцінювання та розподіл балів наведено у таблиці "Рейтинг-план навчальної дисципліни".

Рейтинг-план навчальної дисципліни

Тема	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мах бал
1	2		3	4
Тема 1. Предмет, метод і завдання дисципліни	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція за питаннями: 1.1. Необхідність вивчення дисципліни "Управління трудовим потенціалом". 1.2. Місце і роль науки "Управління трудовим потенціалом" серед інших наук.		
	Практичне заняття	Завдання 1. Вирішення практичних завдань щодо розрахунку темпів росту та приросту населення.		
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 1. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		

Тема 2. Населення як природна основа формування трудового потенціалу.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 2.1. Населення як демографічна категорія. 2.2. Характеристика якісного та кількісного складу населення. 2.3. Працездатне населення України.		
	Практичне заняття	Завдання 2. Вирішення практичних завдань щодо розрахунку середньорічних темпів росту та приросту населення.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 2. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 3. Регулювання демографічних і міграційних процесів.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 3.1. Демографічна інформація. 3.2. Природний рух населення і його показники. 3.3. Механічний рух населення. 3.4. Відтворення населення. 3.5. Державна демографічна політика.		
	Практичне заняття	Завдання 3. Вирішення практичних завдань щодо розрахунку ефективності демографічних та міграційних процесів.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 3. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 4. Трудовий потенціал суспільства.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 4.1. Основні показники оцінки трудового потенціалу суспільства. 4.2. Трудовий потенціал суспільства як економічна категорія.		
	Практичне заняття	Завдання 4. Вирішення практичних завдань щодо визначення рівня розвитку трудового потенціалу населення країни.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 4. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 5. Система управління трудовим потенціалом.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 5.1. Теоретичні основи управління трудовим потенціалом як системи. 5.2. Елементи державної системи управління трудовим потенціалом. 5.3. Структура системи управління трудовим потенціалом.		
	Практичне заняття	Завдання 5. Вирішення практичних завдань з оцінки ефективності функціонування системи управління трудовим потенціалом. Тестування	Тестування	7
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 5. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		

Тема 6. Забезпечення системи управління трудовим потенціалом	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 6.1. Нормативно-правова база управління трудовим потенціалом, порядок її розробки, затвердження та перегляду. 6.2. Система нормативно-правових актів, що регулюють управління трудовим потенціалом.		
	Семінарське заняття	За питаннями: 1. Науково-методичне обслуговування процесів управління і використання трудового потенціалу. 2. Нормативно-методичне забезпечення системи управління трудовим потенціалом. 3. Документи організаційно-методичного та методичного характеру.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 6. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування. Підготовка до контрольної роботи.		
Тема 7. Ринок праці в системі управління трудовим потенціалом	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 7.1. Ринок праці як підсистема ринкової економіки: особливості та відмінності від інших ринків. 7.2. Регулятори ринку праці. 7.3. Складові частини ринку праці.		
	Практичне заняття	Завдання 6. Вирішення практичних завдань з оцінки ефективності функціонування ринку праці. Контрольна робота.	Контрольна робота	12
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 7. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 8. Планування і прогнозування трудових ресурсів	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 8.1. Суть і значення планування і прогнозування трудових ресурсів для поступального розвитку суспільства. 8.2. Система балансів трудових ресурсів. 8.3. Етапи та методика планування й прогнозування трудових ресурсів.		
	Семінарське заняття	За питаннями: 1. Оптимізація пропорцій розподілу трудових ресурсів за галузями народного господарства, територіями та основними видами діяльності. 2. Світовий досвід планування та прогнозування трудових ресурсів.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 8. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування. Підготовка до колоквиуму.		

Тема 9. Макроекономічні аспекти регулювання зайнятості трудових ресурсів	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 9.1. Основні напрями регулювання зайнятості трудових ресурсів. 9.2. Державне регулювання зайнятості в Україні.		
	Практичне заняття	Завдання 7. Вирішення практичних завдань з оцінки рівня зайнятості. Колоквіум.	Колоквіум	17
	Самостійна робота			
Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 9. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.			
Тема 10. Формування загальноосвітнього та кваліфікаційного рівня трудового потенціалу.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 10.1. Завдання управління з формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу. 10.2. Система професійної підготовки трудових ресурсів в Україні. 10.3. Організація підготовки й підвищення кваліфікації кадрів робітничих професій. 10.4. Зарубіжний досвід формування професійного рівня трудового потенціалу.		
	Семінарське заняття	За питаннями: 1. Проблеми та перспективи системи загальної і професійної освіти в Україні. 2. Організаційні форми та соціально-економічні важелі заохочення перепідготовки, набуття другої освіти та підвищення кваліфікації.	Тестування	7
	Самостійна робота			
Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 10. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.			
Тема 11. Людський капітал - домінуючий чинник соціально-економічного розвитку суспільства.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 11.1. Сутність людського капіталу. 11.2. Людський капітал як складова інтелектуального капіталу. 11.3. Ефективність використання людського капіталу.		
	Практичне заняття	Завдання 7. Вирішення практичних завдань щодо оцінки людського капіталу.		
	Самостійна робота			
Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 11. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.			
Тема 12. Людський розвиток.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 12.1. Концепція людського розвитку. 12.2. Умови формування людського розвитку. 12.3. Основні напрями людського розвитку на сучасному етапі. 12.4. Стан людського розвитку в Україні.		
	Практичне заняття	Завдання 8. Вирішення практичних завдань щодо оцінки людського розвитку.		

	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 12. Підготовка до ділової гри. Підготовка до тестування.		
Тема 13. Мотивація економічної активності населення.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 13.1. Поняття мотивації. 13.2. Мотивація економічної активності населення як складова системи управління трудовим потенціалом. 13.3. Форми та методи матеріальної і нематеріальної мотивації економічної активності працівників.		
	Семінарське заняття	Ділова гра: "Теорії мотивації".		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 13. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 14. Доходи населення і рівень життя.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 14.1. Теоретичні аспекти регулювання трудового потенціалу в умовах ринкової економіки. 14.2. Соціально-економічні аспекти праці.		
	Практичне заняття	Завдання 9. Вирішення практичних завдань щодо визначення показників оцінки економічної активності та рівня доходів населення.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 14. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
ТЕМА 15. Суспільна організація праці в системі УТП	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 15.1. Теоретичні основи й об'єктивні передумови суспільної організації праці. 15.2. Суб'єкти соціального партнерства. 15.3. Регулювання соціально-трудова відносин. 15.4. Система колективно-договірної регулювання. 15.5. Зарубіжний досвід соціального партнерства.		
	Практичне заняття	Завдання 10. Вирішення практичних завдань з розподілу зайнятих за сферами та галузями народного господарства. Тестування	Тестування	7
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 15. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування. Підготовка до контрольної роботи.		
Тема 16. Соціальна політика в системі УТП.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 16.1. Роль та зміст соціальної політики в системі управлінні трудовим потенціалом. 16.2. Перспективи розвитку соціальної політики в Україні з урахуванням світового досвіду.		
	Практичне заняття	Завдання 11. Вирішення практичних завдань з розрахунку балансу трудових ресурсів. Контрольна робота.	Контрольна робота	12

	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 16. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування. Підготовка до міні-тренінгу.		
Тема 17. Трудові конфлікти та методи їх розв'язання.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 17.1. Поняття та види конфліктів. 17.2. Причини виникнення конфліктів. 17.3. Методи управління конфліктами. 17.4. Використання примирних процедур при розв'язанні трудових конфліктів.		
	Семінарське заняття	Міні-тренінг: "Трудові конфлікти".		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 17. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		
Тема 18. Міжнародне співробітництво в системі УТП.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 18.1. Розвиток міжнародної міграції робочої сили як форма економічних відносин. 18.2. Вплив міжнародної економічної інтеграції на процеси управління трудовим потенціалом. 18.3. Міжнародна організація праці (МОП).		
	Практичне заняття	Завдання 12. Вирішення практичних завдань з оцінки ефективності формування балансу трудових ресурсів.		
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 18. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування. Підготовка до колоквиуму.		
Тема 19. Зарубіжний досвід УТП	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція за питаннями: 19.1. Зарубіжний досвід реалізації державної програми зайнятості. 19.2. Світовий досвід планування та прогнозування трудового потенціалу. 19.3. Зарубіжний досвід формування загальноосвітнього та професійного рівня трудового потенціалу.		
	Практичне заняття	Завдання 13. Вирішення практичних завдань з оцінки рівня безробіття на ринку праці. Колоквиум Захист наукової статті.	Колоквиум	17
			Стаття	14
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 19. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.		

Тема 20. Ефективність використання трудового потенціалу.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція за питаннями: 20.1. Показники та критерії ефективності використання трудового потенціалу. 20.2. Механізм мотивації до праці. 20.3. Заробітна плата в системі управління ефективністю праці. 20.4. Механізм регулювання ефективного використання трудового потенціалу.		
	Практичне заняття	Завдання 14. Вирішення практичних завдань щодо розрахунку показників демографічного навантаження. Тестування.	Тестування	7
	<i>Самостійна робота</i>			
Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за питаннями за темою 20. Підготовка до вирішення практичних завдань. Підготовка до тестування.			
				100

Рекомендована література

Основна

1. Должанський І. В. Управління потенціалом підприємства : [навч. посібник] / І. В. Должанський. – К. : Центр навч. літ-ри, 2018. – 362 с.
2. Економічна енциклопедія / за ред. Б. Гаврилишина. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 951 с.
3. Качан Є. П. Управління трудовими ресурсами : навч. посібн. / Є. П. Качан, Д. Г. Шушпанов. – К. : Вид. Дім "Юридична книга", 2018. – 313 с.
4. Менеджмент персоналу / [М. Недашківський, Г. Євтушенко, Л. Гацька]. – Ірпінь, 2020. – 252 с.
5. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами : навч. посібн./ Г. В. Осовська, О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2017. – 224 с.
6. Пятова А. Управління трудовими ресурсами : навч.-метод. посібн. / А. Пятова. – Черкаси : VLADCO, 2015. – 190 с.
7. Управління трудовим потенціалом / [В. Васильченко, А. Гриненко, О. Грішнова, Л. Керб]. – К. : КНЕУ, 2018. – 403 с.
8. Управління персоналом : [навчальний посібник] / [В. Рульєв, С. Гуткевич, Т. Мостянська]. – К. : Кондор, 2019 – 310 с.

Інформаційні ресурси Інтернеті

9. Головне управління статистики в Харківській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uprstat.kharkov.ukrtel.net.
10. Демографічний енциклопедичний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nation.geoman.ru.
11. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
12. Інститут демографічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.demographia.ru.
13. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Дисципліна "Управління трудовим потенціалом" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=254>.